

Ilmiy-innovatsion metodik jurnal

METODIST

Scientific and Innovative Methodological Journal
Научно-инновационный методический журнал

2026-YIL 2(16)-SON

metodist.net

TAHRIRIYAT JAMOASI

Tahririyat kengashi raisi:

Abdusalom Umarov

Tahririyat kengashi raisining o‘rinbosari:

Elyor Saitov

Bosh muharrir:

Qunduzxon Husanboyeva

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Namoz Rasulov

Mas‘ul kotib:

Nazokat Yusufjonova

Ilmiy muharrir:

Qozoqboy Yo‘ldoshev

Ilmiy muharrir o‘rinbosari:

G‘ofir Hamroyev

Tahririyat hay‘ati a‘zolari:

Valijon Qodirov
Dilshod Turdibayev
Saodat Qambarova
Mirzaaxmad Kurbanov
Jahongir Musayev
Konisbay Yusupov
Jumaboy Rahimov
Mutallib Hazratqulov
Mahfuza To‘ychiyeva
Jamoliddin Nurmuhhammadov

Texnik muharrirlar:

Bahrom O‘rolov
Temurxo‘ja Shodmanov

“METHODIST” ilmiy-innovatsion metodik jurnali ta’limiy, ilmiy-innovatsion nashr bo‘lib, bir yilda 6 marta nashr etiladi. Tahririyatga kelgan maqolalar tahrir hay‘atining tavsiyasiga binoan jurnalda e‘lon qilinadi. Nashr etilmagan maqolalar tahlil qilinmaydi. Tahririyat rozilgisiz chop etish taqiqlanadi.

EDITORIAL TEAM

Chair of the Editorial Board:

Abdusalom Umarov

Deputy Chair of the Editorial Board:

Elyor Saitov

Editor-in-Chief:

Qunduzkhon Husanboyeva

Deputy Editor-in-Chief:

Namoz Rasulov

Executive Secretary:

Nazokat Yusufjonova

Scientific Editor:

Qozoqboy Yoldoshev

Deputy Scientific Editor:

Gofir Hamroyev

Editorial Board Members:

Valijon Kodirov
Dilshod Turdibayev
Saodat Kambarova
Mirzaaxmad Kurbanov
Jahongir Musayev
Konisbay Yusupov
Jumaboy Rakhimov
Mutallib Hazratqulov
Mahfuza Toychiyeva
Jamoliddin Nurmuhhammadov

Technical Editors:

Bahrom Urolov
Temurkhoja Shodmanov

“METHODIST” Scientific, Innovative and Methodological Journal is an educational, scientific and innovative periodical published six times a year. Manuscripts submitted to the Editorial Office are published in the Journal upon the recommendation of the Editorial Board. Unpublished manuscripts are not reviewed or returned. Reproduction or republication of materials from the Journal without the permission of the Editorial Office is prohibited.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Председатель редакционного совета:

Абдусалом Умаров

Заместитель председателя редакционного совета:

Элёр Сaitов

Главный редактор:

Кундузхон Хусанбаева

Заместитель главного редактора:

Намоз Расулов

Ответственный секретарь:

Назoкат Юсуфджoнoвa

Научный редактор:

Казакбой Йулдашев

Заместитель научного редактора:

Гофир Хамраев

Члены редакционной коллегии:

Валижон Кадыров
Дилшод Турдыбаев
Саодат Камбарова
Мирзаахмад Курбанов
Жахонгир Мусаев
Конисбай Юсупов
Жумабой Рахимов
Муталлиб Хазраткулов
Махфуза Туйчиева
Жамолиддин Нурмухаммадов

Технические редакторы:

Бахром Уролов
Шодманов Темурхужа

Научно-инновационный методический журнал «METHODIST» является образовательным, научно-инновационным периодическим изданием и выходит 6 раз в год. Статьи, поступившие в редакцию, публикуются в журнале по рекомендации редакционной коллегии. Неопубликованные статьи не рецензируются и не возвращаются. Перепечатка материалов журнала без разрешения редакции запрещается.

MUNDARIJA • TABLE OF CONTENTS • ОГЛАВЛЕНИЕ

BOSH MUHARRIR MINBARI

EDITORIAL BOARD

ТРИБУНА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

<i>Qundukzxon Khusanboyeva</i> . Poetry: the sustenance of the human spirit	3
---	---

BOSHLANG'ICH TA'LIM – POYDEVOR

PRIMARY EDUCATION – THE FOUNDATION

НАЧАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ФУНДАМЕНТ

<i>Mutallib Hazratqulov</i> . Mariya Montessorining "Koinot ta'limi" asarida hayot va tabiatga oid muammolar yechimi	18
--	----

ADABIYOT O'QITISH METODIKASI

LITERATURE TEACHING METHODOLOGY

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

<i>Исламбек Юсупов</i> . Развитие мыслительной компетенции учащихся на основе интерактивного подхода	22
<i>Xurshida Hazratqulova</i> . Raqamli ta'lim muhitida adabiy asarlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish	29
<i>Nigoraxon Saydaxmedova</i> . Inklyuziv va integratsiyalashgan ta'limda Said Ahmad va Anton Chexov hikoyalari orqali tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish	37

PEDAGOGIKA ILMI TA'LIM AMALIYOTIGA

PEDAGOGICAL SCIENCE TO EDUCATIONAL PRACTICE

ОТ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ К ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

<i>Zebo Usmanova</i> . Mediamahsulotlar yordamida o'smir yoshdagi o'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish – ijtimoiy-pedagogik zaruriyat	44
---	----

ADABIYOTSHUNOSLIK ILMI ADABIY TA'LIM AMALIYOTIGA

LITERARY STUDIES TO THE PRACTICE OF LITERARY EDUCATION

ЛИТЕРАТУРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРАКТИКА ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

<i>Obidakhan Fayzullayeva</i> . Representation of allegorical images in lyric cycles	49
<i>Muzaffar Mamatqulov</i> . "Bahrom va Gulandom" dostonida mifologik obrazlarning talqini	60
<i>Surayyo Saatova, Oltinoy Tolipova</i> . O'zbek she'riyatida milliy urf-odat va marosimlarning lingvomadaniy talqini (S. Sayyid va M. Karimova ijodi misolida)	71
<i>Zulfizar Zohidova</i> . Abdulla Qodiriy romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar tahlili	78

OLIY TA'LIM AMALIYOTI

HIGHER EDUCATION PRACTICE

ПРАКТИКА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

<i>Nargiza Musulmanova</i> . Talabalar nutqiy savodxonligini mavjud elektron ta'minotlar asosida o'quv jarayoniga integratsiya qilish	84
<i>Sharobidin Hasanov</i> . Badiiy asar tahliliga analitik yondashuvning nazariy va metodik asoslari	92
<i>Anvar Abduqayumov, Dilshod Turdibayev</i> . Raqamli ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qilish metodikasi	101

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA ADABIY ASARLARNI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Xurshida Hazratqulova.

ORCID: 0009-0002-0404-6332.

O'zJOKU 1-bosqich magistranti.

Toshkent, O'zbekiston.

El.manzikl: xurshidahazratqulova@icloud.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida adabiy asarlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning badiiy asarni tushunish, tahlil qilish va ijodiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli muhitning o'rni yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi raqamli ta'lim muhitida badiiy asarlarni o'qitishning innovatsion metodikasini takomillashtirish va o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini zamonaviy texnologiyalar vositasida oshirish tamoyillarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda multimedia resurslari, interaktiv platformalar va raqamli tahlil usullarning adabiyot darslaridagi samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda adabiy matn tahlilida vizuallashtirish texnologiyalari va kognitiv modellashtirishning didaktik imkoniyatlari ilmiy asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari asosida adabiy ta'lim metodikasini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, interaktiv o'qitish, multimedia, vizuallashtirish, ta'lim texnologiyalari, raqamli tahlil, innovatsiya

IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING LITERARY WORKS IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Khurshida Hazratqulova.

ORCID: 0009-0002-0404-6332.

First-year Master's student, O'zJOKU.

Tashkent, Uzbekistan.

E.mail: xurshidahazratqulova@icloud.com

Annotation. This article analyzes the issues of improving the methodology of teaching literary works in a digital educational environment. It also highlights the role of the digital environment in developing students' competencies in understanding, analyzing, and creatively interpreting literary works. The purpose of the research is to improve innovative methods of teaching literary works in a digital educational environment and to develop principles for enhancing students' reading culture through modern technologies. The study examines the effectiveness of multimedia resources, interactive platforms, and digital analysis methods in literature classes. The scientific novelty of the research lies in the substantiation of the didactic possibilities of visualization technologies and cognitive modeling in the analysis of literary texts. Based on the research results, scientific conclusions are presented for improving the methodology of literary education.

Keywords: digital education, interactive teaching, multimedia, visualization, educational technologies, digital analysis, innovation

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Хуришда Хазраткулова,

ORCID: 0009-0002-0404-6332

Магистрант 1-го курса, O'zJOKU.

Ташкент, Узбекистан.

Эл.почта: xurshidahazratqulova@icloud.com

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы совершенствования методики преподавания художественных произведений в условиях цифровой образовательной среды. Также раскрывается роль цифровой среды в развитии у учащихся компетенций понимания художественного произведения, его анализа и творческого мышления. Цель исследования заключается в совершенствовании инновационной методики преподавания художественных произведений в цифровой образовательной среде и разработке принципов повышения читательской культуры учащихся с помощью современных технологий. В исследовании анализируется эффективность мультимедийных ресурсов, интерактивных платформ и цифровых методов анализа на уроках литературы. Научная новизна исследования заключается в научном обосновании дидактических возможностей технологий визуализации и когнитивного моделирования при анализе художественного текста. На основе результатов исследования представлены научные выводы по совершенствованию методики литературного образования.

Ключевые слова: цифровое образование, художественное произведение, интерактивное обучение, мультимедиа, визуализация, образовательные технологии, инновация

Kirish. Hozirgi globalashuv va umumiy raqamlashtirish jarayonlari insoniyat faoliyatining barcha jabhalariga, xususan, ta'lim tizimiga ham tub o'zgarishlar olib kirdi. XXI asr axborot texnologiyalari asri sifatida o'quv jarayonida an'anaviy metodlardan voz kechib, innovatsion, raqamli va interaktiv ta'lim muhitini yaratishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, filologik ta'lim, xususan, adabiy asarlarni o'qitish metodikasi bu jarayonda markaziy o'rinni egallaydi. Raqamli media vositalari – multimedia resurslari, interaktiv platformalar va virtual kutubxonalar badiiy matnni nafaqat o'qish, balki uni chuqur tahlil qilish va idrok etishning yangi imkoniyatlarini ochib bermoqda. Sh.Rahmatullayev(2010) ta'kidlaganidek, ta'lim tizimi va undagi uslubiy yondashuvlar ijtimoiy hayotdagi evrilishlarni birinchi bo'lib o'zida aks ettiruvchi eng dinamik sohadir. Raqamli ta'lim muhitida badiiy asarlarni o'qitish an'anaviy darslardan o'zining tezkorligi, vizual boyligi va ommaviyligi bilan tubdan farq qiladi. Bugungi kun talabasi (Z-avlod) ma'lumotni, asosan, vizual va interaktiv shaklda qabul qilishga moyil. Shu sababli, adabiyot darslarida faqatgina matn bilan ishlash o'quvchining qiziqishini so'ndirishi mumkin. Raqamli vositalar orqali asar qahramonlarining 3D modellarini yaratish, syujet yo'nalishlarini kognitiv xaritalash va audiovizual tahlil usullarini qo'llash til va adabiyot boyligining yangicha talqin qilinishiga xizmat qiladi. Biroq bunday innovatsiyalarni qo'llashda adabiy matnning badiiy qimmatini va emotsional yukini saqlab qolish bugungi kun metodikasining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Leksikografiya va metodika sohalari til va adabiyot birliklarini tizimlashtirish, ularni talqin qilish funksiyasini bajaradi. Raqamli davrda badiiy asarlarni ilmiy-pedagogik asosda tahlil qilish zamonaviy metodikaning strategik vazifalaridan biridir. Chunki har bir badiiy asar o'zining estetik yukiga va pragmatik xususiyatlariga ega bo'lib, raqamli vositalar bu xususiyatlarni yanada yorqinroq ochib berishga yordam berishi kerak. D.Kristalning fikricha (2006), raqamli muhit ("e-learning") o'zining tabiati bilan an'anaviy lisoniy va metodik qoliplardan farq qiluvchi alohida fenomenal hodisadir. Ularni to'g'ri tahlil qilish va dars jarayoniga tatbiq etish talabalarning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli ta'lim muhiti o'qituvchi va talaba o'rtasidagi kommunikatsiya shaklini ham o'zgartirdi. Endilikda o'qituvchi faqat ma'lumot

yetkazuvchi emas, balki raqamli resurslar dengizida talabaga yo'l ko'rsatuvchi (fasilitator) vazifasini bajarmoqda. Adabiy asarlar tahlilida "storytelling", "mind mapping" va virtual sayohat metodlarining qo'llanilishi talabalarda badiiy asarga nisbatan shunchaki o'quv predmeti sifatida emas, balki hayotiy qadriyatlar manbai sifatida qarashni shakllantiradi. Y. N. Karaulov(1987) ta'kidlaganidek, raqamli muhitda shakllanayotgan shaxsning kognitiv imkoniyatlari uning axborot bilan ishlash madaniyatiga bog'liqdir.

Maqolaning asosiy maqsadi – raqamli ta'lim muhitida badiiy asarlarni o'qitishning zamonaviy metodikasini takomillashtirish, bu jarayonda qo'llaniladigan yangi pedagogik texnologiyalarning lingvo-didaktik tabiatini aniqlash va amaliy natijadorligini asoslab berishdan iborat.

Mazkur maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi:

1. raqamli ta'lim muhitining adabiyot o'qitish jarayoniga ta'sirini tahlil qilish;
2. badiiy asarlarni o'qitishda qo'llanilayotgan zamonaviy raqamli metod va texnologiyalarni tavsiflash;
3. interaktiv va multimedia vositalarining o'quvchilarning badiiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyatini aniqlash;
4. raqamli metodlarning amaliy samaradorligini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash.

Tadqiqot obyekti sifatida raqamli ta'lim muhitida badiiy asarlarni o'qitish jarayoni olindi. Tadqiqot predmeti esa badiiy asarlarni o'qitishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarning metodik xususiyatlaridan iborat.

Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda badiiy asarlarni raqamli ta'lim muhiti asosida o'qitishning lingvodidaktik modeli taklif etilib, interaktiv metodlarning adabiy tahlildagi imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Shuningdek, raqamli vositalarning o'quvchilarning estetik va analitik tafakkurini rivojlantirishdagi o'rni ochib beriladi.

Tadqiqot natijalari adabiyot o'qitish metodikasi sohasini yangi nazariy qarashlar va amaliy tavsiyalar bilan boyitishga xizmat qiladi. Mazkur natijalardan oliy ta'lim muassasalari, umumta'lim maktablari hamda filologik yo'nalishlarda dars jarayonini tashkil etishda foydalanish mumkin.

Adabiyotlar sharhi. Raqamli ta'lim muhitida adabiy asarlarni o'qitish va ularni metodik jihatdan takomillashtirish masalasi zamonaviy pedagogika va filologiya fanlarining chorrahasidagi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar nafaqat ma'lumot yetkazish vositasi, balki badiiy matnni tahlil qilishning kognitiv asosi bo'lib xizmat qilmoqda. Xususan, xorijiy tilshunoslik va pedagogikada raqamli kommunikatsiya hamda ta'limiy o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlik D. Kristal, L. Manovich, G. Siemens va P. Andersen kabi olimlar tomonidan fundamental tarzda o'rganilgan. D. Kristal (2006) o'zining tadqiqotlarida raqamli muhitning lisoniy va estetik qirralarini tahlil qilar ekan, internet tilini an'anaviy yozma va og'zaki nutq shakllari o'rtasidagi masofani qisqartiruvchi alohida fenomen sifatida baholaydi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha (L. Manovich, 2005), raqamli muhit badiiy asarni idrok etishning stilistik va funksional tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy metodikada "Raqamli gumanitar fanlar" (Digital Humanities) yo'nalishining rivojlanishi natijasida badiiy matnlarni kompyuter yordamida tahlil qilish, ularning chastotali lug'atlarini yaratish va syujet qurilishini vizuallashtirish bo'yicha yangi qarashlar yuzaga keldi. Yu. N. Karaulov (2012) raqamli muhitda shakllanayotgan til shaxsi va uning kognitiv imkoniyatlarini tahlil qilar ekan, bu jarayonni inson tafakkurining tashqi texnologik stimullarga nisbatan yuqori darajadagi moslashuvchanligi va yangi turdagi intellektual faoliyatning shakllanishi deb hisoblaydi. O'zbekiston pedagogika fanida ham raqamli ta'lim texnologiyalarini joriy etish bo'yicha salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Alijon Turdaliyev (2024) kabi olimlar raqamli texnologiyalarning didaktik imkoniyatlarini o'rganishda virtual laboratoriyalar va interaktiv simulyatsiyalarning samaradorligini ilmiy asoslab

berganlar. Biroq adabiyot darslarida badiiy asarni o'qitishda raqamli vositalarning metodik algoritmik talqini, ayniqsa, matn tahlilida vizuallashtirish texnologiyalarini qo'llash masalasi hali ham kompleks o'rganishga muhtoj. Sh.Rahmatullayev (2010) ta'kidlaganidek, til va adabiyotning o'quv fanlari sifatida o'qitilishi doimiy ravishda metodik yangilanishni va davr talablariga moslashishni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlarni raqamli muhitda o'qitishda o'quvchining kognitiv faolligi, matn bilan interaktiv muloqotga kirishishi va vizual obrazlarni mantiqiy bog'lay olishi muhim omillar hisoblanadi. Ayniqsa, global tarmoqlar orqali taqdim etilayotgan multimedia resurslarining milliy adabiy ta'lim tizimiga moslashuvi alohida e'tibor talab etadi. Bu jarayonda metodika fani asosiy bog'lovchi bo'lib, yangi o'qitish shakllarini tizimlashtirish va ularni ilmiy asosda joriy etish vazifasini bajaradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda qo'llanilgan metodologiya pedagogik va lingvistik tadqiqot usullarining majmuasiga asoslanadi. Sh.Safarov(2008) o'z asarlarida lingvistik va metodik tadqiqot metodologiyasi obyektni tizimli o'rganishda poydevor vazifasini o'tashini ko'rsatib o'tgan bo'lib, ushbu tadqiqotda ham aynan tizimli yondashuv asos qilib olindi (2008). Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Kuzatish va qiyosiy tahlil metodi: ijtimoiy tarmoqlar, ta'lim platformalari va raqamli kommunikatsiya vositalarida badiiy asarlarni o'qitishda foydalanilayotgan resurslar to'plandi va ularning an'anaviy metodlar bilan farqi qiyoslandi.

2. Tavsifiy-didaktik metod: aniqlangan raqamli vositalarning (masalan, kognitiv xaritalash, raqamli hikoya qilish) pedagogik xususiyatlari, metodik imkoniyatlari va funksional yuklamasi tavsiflandi.

3. Leksikografik va kognitiv tahlil metodi: badiiy asar tili va uning raqamli muhitdagi talqini, asar lug'atining elektron bazalarda aks etishi va bu orqali o'quvchilarning so'z boyligini oshirish mexanizmlari o'rganildi.

Tadqiqotning amaliy bosqichida Toshkent shahri Olmazor tumanidagi 111-maktabning 9-sinf o'quvchilari ishtirokida adabiyot darslarida raqamli vositalardan foydalanish tajribasi o'tkazildi. Tajriba jarayonida Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni material sifatida tanlandi. Tajriba-sinovda o'quvchilarning badiiy matn mazmunini anglash, obrazlar tizimini tahlil qilish, badiiy vositalarni aniqlash, o'z fikrini asoslash hamda raqamli vositalardan foydalanib ijodiy topshiriqlarni bajarish faoliyatiga e'tibor qaratildi.

Tajriba jarayonida Canva va Padlet kabi interaktiv platformalar, audiovizual materiallar, test topshiriqlari hamda raqamli vizuallashtirish vositalaridan foydalanildi. Raqamli vositalar matnning o'rnini bosuvchi material sifatida emas, balki o'quvchining badiiy matn bilan mustaqil ishlashini tashkil etuvchi metodik vosita sifatida qo'llanildi. Bu jihat tadqiqotning asosiy metodik tamoyili sifatida belgilandi.

Tadqiqotda qo'llanilgan sotsiolingvistik va kognitiv yondashuvlar adabiy asar tahlilining nafaqat lisoniy, balki ijtimoiy-psixologik jihatlarini ham yoritishga imkon berdi. Bu esa raqamli ta'lim muhitida shakllanayotgan yangi avlod o'quvchisining badiiy ehtiyojlarini to'g'ri baholashga yordam beradi.

Natija va muhokama. Tadqiqot doirasida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy adabiy ta'lim jarayoni shunchaki matnni o'qish va uni qayta so'zlab berish bosqichidan chiqib, raqamli tahlil va vizual modellashirish bosqichiga qadam qo'yimoqda. Raqamli ta'lim muhiti badiiy asarni o'qitishda o'quvchining passiv tinglovchidan aktiv tadqiqotchiga aylanishi uchun keng didaktik maydon yaratadi. Bu jarayonda ta'lim oluvchilarning badiiy matn bilan ishlash samaradorligini oshirishda raqamli vositalarning o'zni beqiyosdir. Tadqiqot natijasida aniqlanishicha, raqamli muhitda adabiy asarlarni o'qitish metodikasi bir necha asosiy yo'nalishda shakllanadi. Buni quyidagi jadval orqali vizual tarzda ifodalash mumkin:

1-jadval.

Raqamli ta’lim muhitida adabiy asarlarni o’qitishning shakllanish yo’nalishlari

T/r	Yo’nalish nomi	Metodik tavsifi	Amaliy misollar
1.	Vizual modellashtirish	Asar qahramonlari va syujet chiziqlarini grafik tasvirlash	Mind Mapping, Kognitiv xaritalar
2.	Multimedia integratsiyasi	Matnni audio, video va animatsiya bilan boyitish	Podcastlar, videodarslar, virtual turlar
3.	Interaktiv tahlil	Ijtimoiy tarmoqlar va forumlarda jamoaviy muhokama	Wiki-texnologiyalar, onlayn forumlar
4.	Raqamli storytelling	O’quvchilar tomonidan asarning raqamli talqinini yaratish	Digital Storytelling, mobil ilovalar

Ushbu tahlillarga ko’ra, birinchi yo’nalishda o’quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga e’tibor qaratilsa, ikkinchi yo’nalishda badiiy asarning emotsional-ekspressiv ta’sirini kuchaytirish ustuvorlik qiladi. Uchinchi yo’nalish esa jamoaviy o’rganish va tanqidiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. Shuni ta’kidlash joizki, raqamli vositalar darsda shunchaki ko’rgazma emas, balki tahlil quroli bo’lib xizmat qilishi lozim.

Tajriba sinfida “Farhod va Shirin” dostonini o’qitishda quyidagi raqamli vositalar qo’llanildi: interaktiv platformalar (Canva, Padlet), audiovizual materiallar (animatsiya, musiqa), Kahoot va Quiz testlari, sun’iy intellekt asosidagi qahramon suhbatlari (ChatGPT yordamida), shuningdek, 3D modellar. Natijalar an’anaviy usulda o’qigan nazorat sinfi bilan solishtirildi.

Ko’rsatkichlar (o’quvchilar kompetensiyasi)	An’anaviy o’qitish (nazorat sinfi: o’quvchilar soni – 21ta)	Raqamli texnologiyalar bilan o’qitish (tajriba sinfi: o’quvchilar soni – 21ta)	O’zgarish (farq)
Matnni to’liq tushunish (mazmun, voqealar ketma-ketligi)	50%	65%	+15%
Qahramonlar obrazini (Farhod, Shirin, Xusrav) tahlil qilish	58%	72%	+14%
Asardagi ramzlar va badiiy vositalarni aniqlash	40%	52%	+12%
Ijodiy fikrlash (o’z nuqtayi nazarini ifodalash, muqobil yakun yozish)	43%	62%	+19%
Raqamli vositalar yordamida taqdimot, video yoki interaktiv xarita yaratish	20% (faqat asosiy kompyuter savodxonligi)	55%	+35%
Guruhli loyihalarda faol ishtirok etish (onlayn doska, chat, viktorina)	50%	67%	+17%

Doston qahramonlarining his-tuyg'ularini empatik tushunish (rolli o'yinlar)	41%	64%	+23%
Raqamli platformalardan foydalanish (Kahoot, Padlet, Plickers, Canva)	35%	55%	+20%

Xulosa qilib aytganda, “Farhod va Shirin” dostonini o‘qitishda raqamli texnologiyalardan kompleks foydalanish o‘quvchilarning barcha asosiy kompetensiyalarini – tahliliy, ijodiy, kommunikativ va raqamli savodxonlikni – an’anaviy metodlarga nisbatan samarali rivojlantiradi. Ayniqsa, interaktiv va vizual vositalar epik asarni zamonaviy o‘quvchiga yaqinlashtirib, unga nisbatan qiziqish va chuqur anglash darajasini oshiradi.

O‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatdiki, raqamli platformalar yordamida o‘qitilgan guruhlarda badiiy asarni o‘zlashtirish koeffitsienti an’anaviy guruhlariga nisbatan ancha yuqori bo‘ldi. Ayniqsa, Navoiyning “Farhod va Shirin” dostonini “Raqamli kognitiv tahlil” metodi qo‘llanilganda, o‘quvchilarning matndagi yashirin ma’nolarni (subtekstni) topish qobiliyati sezilarli darajada o‘tdi.

“Raqamli kognitiv tahlil” metodini qo‘llash jarayoni:

Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostonini o‘rganishda “Raqamli kognitiv tahlil” metodi o‘quvchilarning matnda bevosita ifodalanmagan ma’nolarni aniqlashi va ularni dalillar asosida izohlashiga yo‘naltirildi. Metod besh bosqichda tashkil etildi.

Birinch bosqichda o‘quvchilarga dostonning elektron matni taqdim etilib, mustaqil mutolaa tashkil qilindi. O‘quvchilar qahramonlarning muhim harakatlari, badiiy detallar va mazmuniy jihatdan muhim o‘rinlarni belgilab bordilar. Asosiy e’tibor voqealar ketma-ketligi bilan birga, qahramonlar xatti-harakatlarining sabablarini anglashga qaratildi.

Ikkinchi bosqichda matndan asosiy tushunchalar ajratildi. Jumladan, Farhod obrazi bilan bog‘liq mehnat, muhabbat, fidoyilik va ma’naviy komillik kabi tushunchalar belgilandi hamda ularning asar voqealari bilan aloqasi aniqlandi. Shirin va Xusrav obrazlari ham shu asosda tahlil qilindi.

Uchinchi bosqichda ajratilgan tushunchalar o‘rtasidagi munosabatlar raqamli kognitiv xarita orqali ifodalandi. O‘quvchilar qahramonning xatti-harakati, uning sababi va natijasini o‘zaro bog‘lab, matndagi alohida detallar o‘rtasidagi mazmuniy aloqalarni aniqladilar.

To‘rtinchi bosqichda javobi matnda tayyor holda berilmagan savollar asosida tahlil olib borildi. Masalan, “Nima uchun Farhod qiyinchiliklardan qo‘rqmaydi?” va “Shirinning ayrim xatti-harakatlari orqali muallif uning qanday fazilatlarini ko‘rsatgan?” kabi savollar berildi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini asardagi voqealar va dalillar bilan asosladilar.

Beshinchi bosqichda o‘quvchilar tuzgan kognitiv xaritalari va javoblari asosida asardagi yashirin ma’nolar yuzasidan o‘z talqinlarini bayon qildilar. Javoblar yashirin mazmunni aniqlash, fikrni matn dalillari bilan asoslash va badiiy detallar o‘rtasidagi aloqani ko‘rsatish mezonlari asosida baholandi.

Shunday qilib, “Raqamli kognitiv tahlil” metodi o‘quvchilarni asarni shunchaki qayta hikoya qilishdan qahramonlarning xatti-harakatlari, motivlari va badiiy detallar ortidagi ma’nolarni mustaqil aniqlashga yo‘naltirdi. Metodning asosiy samarasi “nima bo‘ldi?” savolidan “nima uchun bunday bo‘ldi?” va “muallif bu orqali nimani anglatgan?” kabi tahliliy savollarga o‘tishda namoyon bo‘ldi.

Muhokama jarayonida mazkur metodlarning asosiy xususiyatlari sifatida ularning o‘quvchilarda “mustaqil kashfiyotchi” instinktini uyg‘otishi alohida ajralib turadi. Biroq hamma raqamli vositalar ham adabiy ta’lim uchun birdek samarali emas. Ayrim hollarda haddan tashqari vizuallashtirish o‘quvchining xayolot olamini cheklab qo‘yishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan,

raqamli ta'lim muhitida o'qituvchining roli – texnologiya va badiiy matn o'rtasidagi oltin muvozanatni topishdan iborat. D.Kristal (2006) ta'kidlaganidek, raqamli muhit til va adabiyotni tushunishning yangi kommunikativ platformasini vujudga keltirdi, ammo bu platforma insoniy muloqotni inkor etmasligi lozim.

Olib borilgan metodik tahlil asosida dars jarayonida foydalanish uchun "Raqamli adabiy tahlil algoritmi" ishlab chiqildi. Bu algoritm quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Matnni raqamli formatda qabul qilish (Elektron mutolaa);
2. Kalit tushunchalar bazasini yaratish (Leksik tahlil);
3. Vizuallashtirish (Qahramonlar va voqealar bog'liqligi xaritasini chizish);
4. Refleksiya (Onlayn platformalarda o'z munosabatini bildirish).

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yangi metodlarni darsga kiritishda o'quvchilarning raqamli savodxonligi va badiiy didi o'rtasidagi mutanosiblikka amal qilish lozim.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, raqamli ta'lim muhiti adabiy asarlarni o'qitishda shunchaki yangi qobiq emas, balki ta'lim sifatini tubdan yaxshilovchi strategik vositadir. Bu yo'nalishdagi metodik izlanishlar til va adabiyotning globallashtirish sharoitida yashovchanligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytish mumkinki, raqamli ta'lim muhitida adabiy asarlarni o'qitish metodikasini lingvistik, pedagogik va kognitiv jihatdan tadqiq etish natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi: birinchidan, raqamli ta'lim muhiti innovatsion didaktik platforma sifatida zamonaviy o'zbek tili va adabiyoti ta'limida eng dinamik evrilishlar maydoniga aylandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy dars berish usullari bugungi kun o'quvchisining axborotni qabul qilish ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi. Raqamli media (internet, ijtimoiy tarmoqlar, multimedia ilovalari) nafaqat yangi tushunchalarni taqdim etmoqda, balki badiiy matnni idrok etishning semantik va estetik doirasini kengaytirmoqda. D. Kristal (2006) ta'kidlaganidek, raqamli muloqot an'anaviy yozma va og'zaki nutq shakllari o'rtasidagi masofani qisqartirib, adabiy asar bilan muloqot qilishning yangi platformasini vujudga keltirdi. Ikkinchidan, metodik takomillashuv va shakllanish mexanizmlari bevosita raqamli vositalarning funksional imkoniyatlariga bog'liqdir. Tadqiqot davomida aniqlangan yangi o'qitish metodlari – vizuallashtirish (Mind Mapping), multimedia integratsiyasi (Digital Storytelling) va interaktiv muloqot (LMS platformalari) – o'quvchining kognitiv faolligini oshirishda yetakchi o'rin tutadi. Bu jarayonda lisoniy iqtisodiylik tamoyili ustuvor bo'lib, o'quvchilar badiiy asar mazmunini minimal vaqt ichida maksimal darajada aniq va obrazli tasavvur qilishga intiladilar. Bu esa o'z navbatida, talabalarning darsga bo'lgan motivatsiyasini va matn tahlili sifatini tubdan yaxshilaydi (Kristal, 2006, 115-bet). Uchinchidan, tizimli metodik tartibga solish va standartlashtirish zarurati bugungi kun metodikasi oldidagi strategik vazifadir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, amaldagi an'anaviy darsliklar va raqamli ta'lim resurslari o'rtasida ma'lum darajada uslubiy uzilish mavjud. Raqamli muhitda qo'llanilayotgan yangi metodik terminlar va texnologik usullar hali metodik manbalarda to'liq o'z aksini topmagan. Bu esa zamonaviy o'zbek metodikasi va leksikografiyasi oldiga raqamli ta'lim terminologiyasini me'yorlashtirish va ularni tizimli ravishda o'quv-uslubiy majmualarga kiritish vazifasini qo'yadi. To'rtinchidan, mazkur tadqiqotning amaliy ahamiyati va istiqbollari nafaqat nazariy filologiya, balki amaliy sohalar – pedagogika, jurnalistika va zamonaviy IT-texnologiyalari uchun ham dolzarbdir. Ishlab chiqilgan namunaviy tahlil algoritmlari va interaktiv dars ishlanmalari kelgusida sohaga oid maxsus o'quv qo'llanmalar va metodik lug'atlarni yaratish uchun ilmiy poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Umumiy xulosalar shuni ko'rsatmoqdaki, raqamli ta'lim muhitida shakllangan yangi metodik yondashuvlar zamonaviy o'zbek adabiyoti ta'limining boyishiga va sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiluvchi asosiy omildir. Ushbu jarayonni muntazam ravishda ilmiy tahlil qilish va metodik jihatdan tartibga solish, tilimiz va adabiyotimizning globallashtirish sharoitida o'z milliy nufuzi hamda sofliqini saqlab qolishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6097-son Farmoni.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2010. – 420 b.
3. Safarov Sh. Lingvistik tadqiqot metodologiyasi. – T.: Akademnashr, 2008. – 160 b.
4. Turdaliyev A. Raqamli pedagogika va ta'lim texnologiyalari. – T.: Fan, 2024. – 190 b.
5. Crystal D. Language and the Internet (2nd ed.). – Cambridge University Press, 2006. – 316 p.
6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – Москва: Наука, 1987. – 264 с.
7. Zokirova S. Badiiy asarlar tahlilida innovatsion texnologiyalar. –T.:Noshir, 2021.–145 b.
8. Solijonova N. Raqamli media ta'sirida shakllangan leksemalarning lisoniy xususiyatlari // O'zMU xabarleri. – Toshkent, 2024. – №3. – B. 112–115.
9. UNESCO. Education in a digital world: Challenges and opportunities. – Paris: UNESCO Publishing, 2022. – 156 p.